

ГОРСКИ ВИЈЕНЦ
можда препевати га, никада превести

Или велики песник мислилац
мистички да се с Вијенцем
сплете, или нико на њ руку
да не ставља.

Исидора Секулић

Горски вијенац није венац него је грмен велики" израстао из маленог народа који није мален. Није мален јер му је језик чудо: кујунцијски рад чисте мудрости и поезије. Србин у народу Србин сељак образом и чашћу одговара и за језички израз свој: кажи песму или пословицу или ћути.

Горски вијемац је величанствено и свечанно дело мудрости и поезије и језика од саме мудрости и поезије јединственог језика нашег језика. Са Горским вијенцем Владаика Раде је једним махом прешао пут од архаизма до националне класике. Шта се све у Владици тресло и гибало да то извршење остаће у аналитичком смислу тајна. Али дело је ту: кујунцијски трофеј бесмртног духа и савршеног уметника. Дух је раскивао истине уметник је пр закивао лепоте. Сваки закивак и мудрост и поезија сваки ред Горског вијенца суштина. У песнику Горског вијенца морало је бити од злог духа дуклијана и проклете земље дукље, морало је бити од старих дивљачних наших нагона који се подјаривали само физичким вољама, морало је бити од живе косовске идеје чија је теорија част а пракс смрт, и морало бити од чулних грација и душевих трагедија за све светску уметност класично и европски саздаог уметника. Језик тога песника десетерац тога песника не даду се превести! Танко ухо Владичино с склонило је народни десетерац и створило свој. То су стихови у којима не корача једнолики бат динџиског успона и силаска. То су стихови у којима се чују слободни удари "језика ученог који умије проговорити" / пророк Исаија / и удари "руке која је земљу основала" / пророк Исаија / чују се ти удари као убоји и одбоји из радионице у којој се камен ваја или племенити метал раскуцава. Чујте дивне и разноврсне ударе у десетерцима Вука Мићуновића упућеним Владици Данилу кад овај нешто мукло говори себи у прса:

Тури такве разговоре црне!

Људи трпе, а жене наричу!
Нема посла у плаха главара!

Па је онда кроз нађени стих силовита духовна и песничка моћ Владичина све визије и свако зборење потерала визије и зборења ка врхунцима вредности: у мудрост духа у скулптуру језика.

То двоје: мудрост духа и скулптура језика то је жива сила Горског вијенца. Је мисленост него мудрост оно што у области духа стоји сасвим за себе. И не језик речника и стила него вербална жила и мишић мускулатура која од стиха до стиха претставља мраморне актове: бораца светаца жртава победника. И увек мушки скок и мушки преклон главе.

О проклета земљо, пропаласе се!

То и што још следује на уста сердара Вукотето није драмска инвокација и дамнација и како се још даље уџбенички говори, то је "на гомили костих и мраморах" акт очајног борачког поноса скулптура косовског судилишта са којим ћемо ми Срби трајати и већати докле год нас буде.

Горски вијенац преведен је на шест или седам језика, и превидиће се поново на тих шест седам и на друге језике. Иако се ради тако ће се радити и мора се у те напоре улазити јер дела у којима је дух главно у којима је дух пре и после уметности та дела не даду мира онима које духпривлачи и узнемирује. И ово је прилика да поновимо јееинствену реч сликара Ел Грека: Сликарство, госпљдо, није уметност него је дух! Ја једино је дух свестран и бесмртан. Уметност га помаже у дејству и с њим и кроз њега бесмртна је и она. Претодиоци Горског вијенца капаће дакле и капати даље ударати бразду сад ширу сад дубљу док се не изобије пред једног Владици сродног духа који ће у живу снагу усправити дух дела Владичина кроз неки други језик. Хоће ли и тај моћи усправити сву класику нашу и као дах и као дамар! А дотле ће преводиоци имати великих мука и великих заслуга али само толико. Местимично ће можда бити победиоци али на много више места побеђени. Једаред је посађен тај горски грмен и тешко је однеговати му близанце по белом свету.

Преводиоци такво је наше искуство над оним преводима које смо разгледали а то је већина превода који постоје преводиоци не успевају ни да спреме два своја главна задатка: да се разабере у такозваној Владичиној филозофији и затим у квалитету једног сасвим особитој језика. Владика је био мислилац али је изнад тога био мудрац. То

су разни духовни комплекси. Мисао је резултат проницања и сумњи разума и запетог држања те две акције. Мудрост је дар чисто духовнидар чији се темељи не виде чији се ~~ход~~ и раст не може контролисати. Мудрост је врста божанског знања она не расте и не еволуира она јесте. Толико је ипак истакла историја човечанства: да мудрост силази најуве жртвоване по позиву и преображене још за живота. Владика Раде је био спремљен да прими велики дар мудрости. Он је био жртвован косовској идеји и то оцаковој нараву је он сам исхранио у себи дапостане већа но што је на Косову била. И био је владика жртвован монаштву жртвован и као човек али нарочито жртвован као стваралац и писац. Шта би било од Дуче од дела зрелости Владичине да није сметао монах! Био је жртвован безљудној пустињи; очи његове су добиле поглед сфинкса. Био је жртвован робијашкој самоћи без културне светлости. Био је жртвован пустим верама у Али пашу у Милоша Обреновића у бана Јелачића. Био је жртвован нерадосном књижевном раду. Сими Сарајлији је писао: Печатајте Дучу како хоћете, старим или новим правописом и пошљите мени толико и толико примерана а са осталима чините што знате.... А од 1847 ме па до смрти своје дакле за четири године дана нерадост је само расла не доживе Владика не прочита једну једину студију или оцену од какве такве вредности о деку као што је Горски вијенац ни вреду ни хладну ни од песника ни од учењака. "Племи моје сном мртвијем спава". И тако даље и горе. Ето тај човек и писац тај жртвовани човек по опредељењу ^{пес} попео се постепено па и попео нависину преображености још за живота. И са те висине је говорио не мисли него мудрости оно што има надмоћ над свакоммишљу и над сваким правом. Називао је Владика о стварима последње стварности и скоро увек коначним изразом. Што стари Грци ученише са једном епипиком Пиндаром урезаше је у мрамор ми бисмо морали учинити са целим Горским вијенцем. Али ко од превофилаца туђих људи може ући у срж структуре наше народне судбине и нашег народног и још нечитког духа. који засада живи још увек целом снагом својом живи само невезан у језику српском и свега се једаред уметнички гениално везао и то у Владици Раду. се двапут уметничку гениално везао: у народној песми и у Владици Раду. То су истоветности: језик наш народна песма Горски војенац. Али како да се странац кроз истоветности кроз врсту порочног круга критички обавести о истоветности. ^{како} ^{преводилац} српске народности и српског матерњег је зика узме да пребаци Горски вијенац у

4

туђ облик ко ће му на српској страни веровати да је осетио кроз скулптуру Његошева језика и ко ће му на оној страни веровати да је научио сву скулптуру туђег језика.

ужасно је тешко превести последњу стварност ствари и коначан израз макојег уметника и мудраца а камо ли Владике Рада до којег не води никаква историја уметности никоји културни систем никоји речник. Горски вијенац можда и од прве до последње речи а сигурно на својим "пурпурним странама" како би казали Енглези, то је ред по ред сама домаћа суштина сам дефинитивни израз једног у свету слабо познатог језика ка. Та дефинитивна пуноћа и тежина израза код Владике потсећа некако на небеско тело које је одасвуд себи равно и савршено. Шта су радили преводиоци? Преводили су такве изразне јединице као гноме афоризме са врстом коштиљавог истицања интелектуалне структуре. Али Владика није био интелектуалац! Мурдост није интелект него дух. И зато у тим преведеним редовима нема понекад од Владичина присуства баш ништа. Баш ништа! Баш ништа од присуства његова духа! Нису преводиоци конгениални Владици ни у ни у најскромнијем смислу речи као конгениални читаоци. Немају моћ да уђу у његову моћ и даду нам дах и ватру над језиким изразом. "е умеју преводиоци говорити говором Владичиним и српским. Говорни израз растварају у смисао па у симболику траже речник и синтаксу и тако га савлађују. Али скулптуре онда више нема мишић не цепти акт се не види. Јестимично се читалац превода запрепастикако је преводилац просто нанизао стихове. Намао речи за речи поклопили се бројеви слогова фраза вели иста је ту код Владике као и у мојој земљи и ваљда свугде на свету и слава Богу. Промашено! Као што је оно интелектуално испало коштиљаво тако је сад оџет ово опште испало мекано и меснато. Не чују не виде не пипају не погађају преводиоци српски језик Балкана који је сав од мука и од шале са смрћу! То је језик танак и прозрачан а кроз прозраност се назире саме алузије. То је језик пун финих зарезотина које скрамица нечег непотребног не сме покривати. Немају појма преводиоци да између пер премислити и промислити стоје два разна Црногорца два племена два искуства Владичина. На могу наслути преводиоци да између прославити и ославити крсну славу стоје зијају разлике да то нису две ниансе локалног говора него су или схватања него су две разне судбине две разне сцене у историји и у уметности. Не знају једном речју да је Владика писао језиком неродним односно не знају јадни

не бил да у свакој Владичиној компликацији има народна компликација и не мала. Ево пример за народну компликацију:

Крв је људска рана наопана

тај стих је пропао у свима преводима које смо гледали. Превођен је као песничка фигура а стварно је народна мудрост са рељефом у речи наопана и слутњама који се не да превести са свима сенкама које српски језик ставља у ту реч. Иза тог једног стиха стоје столећа српска и стоји ритуална сцена. Ко ће то превести Ко ће дати пун рељеф ако уз наопано не осећа шта све значи крв у српској етици и метафизици Срба. А како тек изгледају преводи наредних стихова: кад из оног тамно религиозног уздаха Владике Данила од једаред и у неколико стихова свега навру живи актови из рамена избачене руке зука оружја тутњава смеја међу јунацима:

Крв је људска рана наопана.
На нос вам је почела скакати!
Препуните мјешину гријеха!
Пуче колансвечевој кобили.

Српски језик велики српски језик који није сведокживота него је саучесник живота јер је живот. Све дуго причање се скраћује у акту. Као што Господин Бог скраћује и сапиње ваздан функција у главу мишице краке.

Овић Ових дана једно страно штиво нас ве за за Горски вијенац и за његове преводиоце. Пише Француз: На фронту, негде и некад иђаше дуг разговор о томе шта је храброст. Дебатују официри. у тај мах се јави прост војник и сасвим прост човек. "А знаш ли ти пријатељу шта је то храброст?" "Знам. То је кад неки дође и каже: момци ноћас има то и то дасе изврши". лепа реч. Реч из свести која бележи реч из мушког темперамента из плахог поимања шта је служба отаџбини и своје власти том карактеру. у Владике Рада одговор на питање шта је храброст "кад је дила отсвуд оклопила" овајав је ево. Борачка заповест у смрт казана је на два сасвим различна начина у два аристократска стила последње чистоће и јасноће поезије и херојске гениалности:

Младо жито, навијај класове,
Пређе рока дошла ти је жњетва

а одједаредкао да се сва Црна Гора сабила у један упрт прст:

Нека буде борба непрестана,
Ника буде што бити не може!

Овај последњи стих класичну нашу команду поноса и пркоса нисмо ни у једном од разгледаних превода нашли репродукован са опасношћу и лепотом за-

6
запете стреле и херојске видовитости. коју јој Владика даде. Ни у једном преводу не нађох пошлич који би се могао као што се Владичин може сравни-
ти са речју Грка Хераклита: "Дуку је име живот а дејство смрт". Завела
је преводиоце одмора жељне то верујемо проста синтакса и просте ре-
чи тога стиха. Увукосе се у преводу слабомоћни помоћни глаголи уз глагол
увукосе се условни конјунктиви да размекшају тврди индикатив. Код Владике
имам само један глагол онај којим се Богпослужио кад је светлости заповео
дио да изађе. И има заповедни начин само тога глагола саме томе глаго-
лу. Ту се у борачкој и војничкој заповести стопило физичко и метафизич-
ко као никада или као никада сем кад Срби замисли заповест и каже је сво-
јим језиком. Фридрих Велики једном на бојном пољу дрекнуо је чувену за-
повест поколебаним официрима и војницима: "Пси ниједни! Мислите ли ви ве-
чито живети!" У тим речма великог Пруса било је заистамушке инвенције,
духовитости и литерарне и касарнске, било је физике али није било мета-
физике висости израза који се усправља у мраморни акт у сигнал судбине.
При одбрани Београда 1945 те септембра записане су оста биле ове речи
заповести у смрт једног мајора: "Врховна команда избрисала је наш пук
из бројног става. Наш пук је жртвован за част Београда и отаџбине. Нема-
те да се бринете за животе своје они више не постоје". Није онако као у
Владике Рада али није без метафизике. Владичина заповест могла би важи-
ти и пред стројем богова. Она позива у борбу не само херојство него и
херојску гениалност. Преводиоци не успеше дати метнути у стихиве јер
је немаше ни у себи: структуру духа целог народа.